

A szerző könyvében a koalíciós időszak közoktatáspolitikáját tudományos igényességgel tárta fel és szembesítette az adott kor társadalmi-politikai életének, küzdelmeinek alakulásával, bemutattva az irányító hatóság esetenkénti erélytelenségét, határozatlanságát. Vonalvezetésében a fő kérdéseket, a lényeges csomópontokat ragadta meg, s a részkérdések a folyam sodrását nem térítették el, nem törték meg. Több problémát nemcsak új módon vet fel, de új összefüggésekben, eddig fel nem tárt források fényében világít meg.

A szerző gazdag levéltári, irattári és archív forrásanyagra támaszkodik az eddig megjelent feldolgozások, munkák mellett. A kötetben fellelhető táblázatok, kimutatások, grafikonok nemcsak a könnyebb áttekintést szolgálják, de egyben színesítik az anyagot, tartalmilag gazdagítják mélyítik a mondanivalót. A fejezetek terjedelme, tagolása is helyes arányokat tükröz.

Természetesen akadtak olyan területek, problémák, melyek alaposabb kifejtést is megérdemelték volna. Több esetben előfordul, hogy egyes problémátörténeti kérdések felvázolásánál visszanyúl a szerző az ellenforradalmi korszakhoz, vagy éppen a századforduló időszakához — kísérletek a nyolc osztályú népiskola megvalósítására (71—79. old.), az iskolák államosításának követelése (141—142. old.), a gimnáziumok történeti vonatkozásai (169—173. old.) —, viszont egy általános áttekintés a háború előtti időszakról jobban érzékeltette volna a két rendszer iskolakultúrája közötti kontrasztot.

Kevés szó esik a polgári iskoláról, arról, hogy a polgári iskolai tanárok hogyan vélekedtek az általános iskoláról, a kibontakozó közoktatáspolitikáról. Nagyobb terjedelmet érdemelt volna a nemzetiségi oktatás, a vándortanítók helyzetének bemutatása és a tanyai iskolákban folyó oktató-nevelő munka.

Annak ellenére, hogy a jelen kötet a népi demokrácia közoktatási rendszerének összefoglalására vállalkozik, mégis szívesen olvastunk volna a tanulóifjúság hleytállásáról, társadalmi-közéleti munkájáról, a pedagógus szakszervezet kulturális tevékenységéről. Egy-két helyen a differenciálabb fogalmazás meggyőzőbb erejű lett volna az általánosításnál. Így pl. azt a megállapítást, hogy 1946-ban a népiskoláknak általános iskolákká való átszervezését „a tankerületi főigazgató-ságok és tanfelügyelőségek nem szorgalmazták eléggé” — sommás összegzésnek érezzük, holott feltételezhető, hogy akadtak olyan tanügyiigazgatási szervek, melyek mindent elkövettek a felsőbb hatóság rendeletének maradéktalan végrehajtásáért.

A jelzett észrevételek ellenére mind a kutatók, neveléstörténeti szakemberek, mind a pedagógusok igen jól hasznosíthatják e munkát, mert nemcsak áttekintést ad azokról a gondokról, nehézségekről és problémákról, melyeket a koalíciós időszak felvetett, de egyben jelentős segítséget is nyújt a közoktatási kérdésekben való eligazodáshoz. A könyv szerkesztése átgondolt, logikus, nincsenek átfedések. Szedése, tördelése s általában a nyomdai munka, technika kifogástalan; egyszerű, izléses kiállításban került az olvasók kezébe.

A szerző mintegy előremutatva arra is utal, hogy az 1948-ban bekövetkezett változások megteremtették az oktató nevelő munkában is a szocialista feladatokra való folyamatos áttérés feltételeit, s a szocialista nevelés követelményei 1950 nyaráig meg is fogalmazódtak. A népi demokrátiás forradalom időszakában elért eredmények, pozitív kezdeményezések nemcsak szerves részét alkotják mai iskolakultúránknak, holnapi sikereinknek, de egyben a jövőt körvonalazó feladataink kimunkálásában, megalapozásában is segítenek. Ezért is várjuk nagy érdeklődéssel e gondolatok további kifejtését, a munka folytatását.

VASKÓ LÁSZLÓ

KALMÁR MAGDA, LENDVAINÉ ABA ILDIKÓ: TÁRSAS KAPCSOLATOK MIKROSZKÓP ALATT

Budapest, 1975. Tankönyvkiadó. 161 oldal

Az ember társas kapcsolatainak mikrovilágáról, annak olyan jelenségéről, mint a csoport, ma még jelentőségéhez képest keveset tudunk. A pedagógia számára különösen fontos a fehér foltok felszámolása. Azt ugyanis már kezdjük felismerni, hogy a diákok életében a serdülő korban egyre növekszik a „kortárs csoportok” szerepe. E csoportok válnak a társadalmi kölcsönhatásokat közvetítő, megszűrő közzé. Ezek válnak a fiatalok orientációs bázisává, ahol értékei mintákat, normákat, viselkedési módokat sajátítanak el. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a csoporthatások mechanizmusának megismerése nélkülözhetetlen a nevelés elmélete és gyakorlata számára. Ez adja a jelentőségét KALMÁR Magda és LENDVAINÉ ABA Ildikó kutató munkájának és a könyvükben összegzett eredményeknek.

A szerzők nevelépszichológiai megközelítéssel vizsgálták egy diákcsoport mikrovilágát. Azzal a céllal, hogy feltárják: affektív struktúráját — mindenekelőtt a csoporttagok egymás iránti

vonzalmának érzelmi viszonyait; presztízsszerkezetét — a csoport tekintélyi és jelentőség-tulajdonítási viszonyait; értékorientációs szerkezetét — a csoport tagjai ítéletalkotásainak hasonlóságiból és különbözőségeiből adódó viszonyrendszert.

Négy esztendőn át lelkiismeretes következetességgel kísérték figyelemmel egy középiskolás leánykollégium 15—23 főnyi ún. primér közösségét. Nagy kutatásmethodikai felkészültséggel alkalmazták a vizsgálati módszerek széles körét: a rendszeres megfigyelést, az explorációt, a szociometriai kérdőívet, a teljesítmények elemzését, a beszélgetéseket stb. Két mozzanat különösen kiemelendő a szerzők methodikai kultúrájából: az az elméleti felkészültség, amellyel pl. a szociometria hasznos módszereit kritikusan, többoldalú kontrollvizsgálattal egybevetve alkalmazták, és az a gyakorlati megközelítési mód, amellyel a jelenségek feltárásakor megőrizték az életszerűséget, s szem előtt tartották a feltárt ismeretek közvetlen, tapintatos pedagógiai hasznosítását.

A társas kapcsolatok mikroszkópikus vizsgálata során, a szerzők a kollégiumi primér közösségek számos olyan jelenségét hozták érdekelhető, érthető közlésbe, amely közérdeklődésre tarthat számot. Személyényként említünk néhányat ezek közül.

A csoportnormák, az egymással szembeni követelményállítás fejlődése és megrekedése a betyárbeccsület szintjén a közösségi kísérlet kezdeti szakaszában. Az introvertált, ill. extrovertált személyiség típusok — egyéb értékeiktől függetlenül — népszerűségi és beilleszkedési problémái, főleg a közösség fejlődésének elején. A tanulmányi előmenetel és a közösségi követelmények teljesítése értékmerő szerepének együttes, majd egyenlőtlen és ellentmondásos alakulása a négyéves fejlődés során.

A vezetőválasztási motívumok bővülése, a kezdeti szűk intellektuális szempontoktól a személyiségjegyek későbbi sokoldalúbb számbavételéig (helyzetfelismerési-szervező-döntési képességek). A csoporttársak bizalmának, türelmének, támogatásának létfontossága a választott vezetők fejlődésében, különös tekintettel az életkorból, gyakorlatlanságból fakadó bizonytalansági tényezőkre. A csoportmegbízások sokszor ellentétes irányú következményei az egyes tanulók személyiségének fejlődésére, pl. a latens képességek kibontakozására, ill. a jól ismert képességek szétforgácsolódására — és a közönség felelőssége ebben a vonatkozásban.

Bomlási tendenciák a csoport összetartozásában, a barátsági kapcsolatokban a középiskola III. kritikus évfolyamán az életmódigényváltozások, a pálya- és partnerválasztás stb. problémák következtében. A konfliktusok megoldásának természetes csoportszintre a kollégiumi hálóterem, úgy is, mint a hivatalos közösségi fórum informálissá válásának kedvező lehetősége. Általában a kollégiumi primér közösség, a szoros együttlét, a változatos tevékenységek sajátos adottságai, a diákok személyiségének sokoldalú megismerésére és formálására és az iskolákkal való ezirányú fokozottabb együttműködés nevelési lehetőségei.

A könyv kronológiai szerkezeti rendjében feltárunak a diákcsoport életének fontos tanulságos folyamatai. Nyomon követhetjük, hogy a társas kapcsolatok rendszere hogyan fejlődik a kezdeti halmaz és laza szerkezet közötti szintről — konfliktusokon és visszaeséseken keresztül — olyan egységes több központi tömbbé, amelynek közösségi kohéziója biztonságos, meleg érzelmi környezetet nyújt a csoport tagjai számára. Nyomon követhetjük, hogy a kapcsolatképző tényezők között a kezdeti külsődleges körülményeken túl (találkozási alkalmak), hogyan lépnek előtérbe előbb a közös érdeklődés, majd a társak pozitív tulajdonságainak értékelése, végül pedig már a kölcsönös fejlesztés igénye. Nyomon követhetjük, hogy habár az évfolyam indulásakor kitűzött nevelési célok nem valósultak meg maradéktalanul, de a csoport tagjai, ahogy a szerzők mondják „a közösségi élet sok tapasztalattal, színes élményével és értékes személyiségvonásokkal gazdagodva vettek búcsút a kollégiumtól” (137. old.).

E szemelvénytérő, vázlatos ismertetés alapján is megállapítható, hogy a szerzők túl szerényen nyilatkoztak eredményeikről, miszerint csak egyetlen szálát ragadtak meg, a csoport szerkezetének alakulását. A valóságban a vizsgált csoport fejlődésének folyamatáról a könyv szűk keretei között is sokoldalú, érdekes és tanulságos képet adtak. Igaz, hogy menetközben izgalmas megválaszolatlan kérdések is felmerülnek az olvasóban — különösen a társas kapcsolatok jelzett konfliktusainak körülményei, és főleg a pedagógiai beavatkozás módszerei vonatkozásában. Feltehetően erre szolgálnak magyarázatul a szerzők megjegyzései a téma kibontásának korlátairól. Elsősorban természetesen a könyvben megválaszolt kérdések, de még a megválaszolatlanok is, joggal felkelthetik a pedagógiai közvélemény érdeklődését a szerzők vizsgálati eredményei és kutatásuk további, ígéretes fázisai iránt.

SÁNTHA PÁL